

Ludvik Toplak

Akademik Anton Vratuša – med znanostjo in politiko

POVZETEK

Dr. Anton Vratuša je bil prvi akademik, ki je imel korajžo, da je javno spregovoril v prid razvoja na otvoritvi visokošolskega študija v Pomurju. V imenu njegovega dela in rezultatov vsega njegovega truda, želim s hvaležnostjo nanizati nekaj osebnih in dragocenih izkušenj.

Ključne besede: Anton Vratuša, zgodovina Murske Sobotne, spomini.

1. Uvod

Posebej sem počaščen s povabilom, da lahko izrazim čestitke Pomurski akademsko znanstveni uniji za entuziazem in domoljubno doprinos kulturnemu, socialnemu, duhovnemu in gospodarskemu razvoju Pomurja. Ta celostna domoljubna kultura, družbena odgovornost, kot se danes reče, naj bo vzgled mnogim predstavnikom strokovnih, znanstvenih in političnih ter posebej gospodarskih subjektov v Sloveniji.

Čestitam vsem referentom za izvirne in izvedene znanstvene prispevke, posebej tiste, ki so relevantni za razvoj zdravja ali gospodarstva v Pomurju, ljudi in države.

Rezultati raziskav naj bodo relevantni, kakovostni in racionalni. Relevance znanosti pa se potrdi z njeno uporabnostjo v praksi za razvoj regije in tako uresničuje tudi razvojna pričakovanja mladih ljudi in njihovo perspektivo doma. Kakovost pa se potrdi v konkurenci, seveda ob enakih pogojih. Racionalizacija se potrdi v konkurenčni ceni vloženega dela za enak kakovosten in uporaben produkt, zaposljiv študent ali uporabna inovacija. In tukaj bi želel povabiti vse člane PAZU, da se po svojih afinitetah in močeh vključijo v razvoj in izvajanje za Pomurje relevantnih akademskih programov skupaj z AMEU, da bi tako prispevali k demografskemu ravnotežju ter razvoju gmotnega in kulturnega blagostanja v Pomurju.

Počaščen sem, da lahko izrazim dobrodošlico tukaj v prostorih in v imenu AMEU, slovenske visokošolske ustanove, ki deluje pod akademskim patronatom in nadzorom EASA in je član Alma Mater Europaea of the European Academy of Sciences and Arts v Salzburgu. EASA je ena najrepresntativnejša akademska institucija v Evropi, ki ima 2000 članov, med njimi 33 Nobelovih nagrajencev ter je po potrebi kadrovska baza za pedagoško in raziskovalno delo.

Pozdravljam tukaj v hiši prekmurskega gospodarstvenika, mecena, ki je s preprosto inovacijo, ki se ji je reklo "suhomesnati izdelki" v letih gospodarske krize, ko še ni bilo hladilnikov, uspel prodreti na svetovne trge s kakovostnimi proizvodi, doma zgraditi moderno tovarno, ter tisočim dal delo na poljih in v tovarni.

V teh prostorih je začela AMEU izvajati študijske programe, ki so zaposljivi konkurenčni doma in v tujini ter komplementarni

obstoječim. AMEU dela tisto kar se oceni kot potrebno in tam kjer drugi ne delajo.

Zato smo začeli z zdravstvenimi in socialnimi programi v Murski Soboti, v času največje gospodarske krize, izkoristili opuščene poslovne prostore in učne baze, da bi prispevali razvoju zdraviliško turistične infrastrukture v Pomurju. Vse to v pričakovanju, da bo Vlada dala koncesijo tudi v Murski Soboti, kot jo sicer imajo zahodno od Trojan vsi zdravstveni in socialni programi, tako državni kot občinski in zasebni. Ker je slovenski narod in država edini narod in edina država, ki ni razvila plesne umetnosti do akademske stopnje je AMEU razvila in ustanovila za področje umetnosti Akademijo za ples in balet v Ljubljani in v Mariboru, vse v sodelovanju z Akademijo v Zagrebu, Budimpešti in Sankt Petersburgu.

AMEU je samostojni visokošolski zavod, ki ima najvišjo stopnjo zaposljivosti in največ tujih študentov, in najmanj javnih sredstev za izobraževanje, ker samo v MS študentom zdravstvenih in socialnih ved ni omogočena pravica do brezplačnega šolanja.

Posebej smo počaščeni, da se danes spominjamo velikana 20. stoletja, rojaka, znanstvenika, politika, borca in humanista akademika dr. A n t o n a V r a t u š a. Ob tej priliki želim s hvaležnostjo nanizati nekaj osebnih in drugačnih izkušenj, katerih okolnosti naj strokovnjaki celovito ocenijo in ovrednotijo.

Z dr. Vratušo sva se srečala v času mojega študija v Beogradu in dela v Zvezni skupščini v Beogradu s posredovanjem delegata dr. Vaneka Šiftarja, v letih 1970-72. Ker zaradi posebnih osebnih in političnih okoliščin v Sloveniji za mene ni bilo primerne službe in ne študijske izbire, sem v Beogradu to dvojce uspel združiti in tudi nadaljevati študij v tujini. V Sloveniji so se soborci mojega očeta iz 1941 poslavljali, mlajši grebatorji, ki so zaželeli politične in druge pozicije na lokalnem in republiškem nivoju, so paranoično branili drobne privilegije. Dr. Vratuša in dr. Šiftar sta kljub opazkam lokalnih in republiških funkcionarjev, češ, da sem "kulaški sin, perspektivaš in Pučnikov sodelavec", na svoj rizik izkazovala meni polno delovno zaupanje in osebno spoštovanje.

Posebej se je to pokazalo, ko sem napisal knjigo The Yugoslav Legal System v letih 1976-78, ki sem jo predal ljubljanski založbi. Urednica je tekst knjige zadržala in preko

svojih navez naročila knjigo z enakim naslovom in vsebino v beograjskem Inštitutu za primerjalno pravo, kjer so delali moji prijatelji in katerega direktor je bil moj mentor, vse proti visokemu honorarju preko Gospodarske zbornice Jugoslavije. Ko sem se potožil dr. Šiftarju, mi je ta svetoval, da prosim dr. Vratušo za recenzijo. In tako je bilo. Napisal je pozitivno recenzijo kljub očitkom slovenskih pravniških oportunistov, češ da zastopam tim civilistično ali lastninsko teorijo družbene lastnine in riziku konflikta z enim od nevplivnejšim političnim intelektualnim centrom v državi. Leta 1978 sta tako izšli dve knjigi pod enakim naslovom *The Yugoslav legal system*, ena v Ljubljani in druga v Beogradu.

In tretja izkušnja. V KS Juršinci so mi zaupali, da v čast našega rojaka dr. Antona Slodnjaka iz Prlekije ob rojstnem dnevu leta 1975 na domačiji v Botkovcih priredimo nedeljsko kosilo. Povabili smo sorodnike in rojake, med njimi akademike dr. Janeza in dr. Leva Milčinskega, dr. Janka Jurančiča, dr. Antona Trstenjaka, dr. Bratka Krefta in sošolca kanonika Osterca. Lokalni obeščevalec je zjutraj vprašal domačo snaho Angelo, "zakaj pereš toliko salate". Odgovorila je: "Ah, Ludvik nam bo pripelja 8 kanonikov". Mesec dni kasneje mi je dekan z osebnim obžalovanjem sporočil, da moram zapustiti univerzo, češ "tako so sklenili tam zgoraj", češ, da sem v moji vasi častil 8 kanonikov". In tu so se začele stopnjevat nepregledne intrige.

Ko sem leta 1980 sporočil, da "naslednji teden na Yale univerzi zaključim doktorat", sem tisto noč prejel Sklep o odvzemu potnega lista iz razlogov varnosti države brez obrazložitve. Na moje osebne prigovore, kaj da sem zagrešil, mi je šef DV v Mariboru povedal: "Nič, nič ti ne moremo očitati in prav zato. Računalniško je dokazano, da si najnevarnejši aspiran liderstva na Štajerskem in v Sloveniji. Z ničim te ne moremo držati. Ustvaril si si paralelne zveze z napredno inteligenco doma in v tujini in univerza je za tebe prenevaren medij. Tito je bolan in vsi lahko računajo na tebe, posebej napredna slovenska inteligenca, doma in v zamejstvu." Sklep sem sprejel kot dejstvo, zapustil univerzo, se preselil v Ljubljano in zaposlil v podjetju Iskra Delta. Čez kako leto sem zaprosil za vrnitev potnega lista. Na pogovoru mi je uslužbenec postavil samo eno vprašanje: "Ali z dr. Vratušo še sodelujeta?" Odgovoril sem mu, da ga nisem srečal več kot leto dni in izročil mi je potni list brez podvprašanja. Dr. Anton Vratuša je tistem letu bil namreč že razrešen funkcije predsednika IS SR Slovenije in se umaknil iz političnega življenja. Sklepal sem, da so dr. Vratuši rezali korenine, zato opozorila na "nevarne povezave z napredno inteligenco in nevaren medij". R. Anton Vratuša je bil namreč tud dr. H. C. Univerze v Mariboru. Te okolnosti in vplive naj preučijo strokovnjaki.

Trideset let kasneje, smo ustanovili v MS visoki šolo. Kljub pomislekom strokovnih institucij "zaradi možnih bodočih problemov", kot je napisala direktor ene večjih ustanov, posmehovanju izvoljenih predstavnikov ljudstva in preziru plačanih lokalnih in državnih nosilcev razvoja, je dr. Anton Vratuša bil prvi akademik, ki je imel korajžo, da je javno spregovoril v prid razvoja na otvoritvi visokošolskega študija v Pomurju. Sledili so rojaki dr. Boštjan Žekš, predsednik SAZU dr. Jože Trontelj, prof. dr. Jože Poredoš in predsednik EASA prof. dr. Felix Unger ob popolni abstinenci vseh lokalnih županov in poslancev.

V občutku hvaležnosti sem nanizal nekaj osebnih spominov na dr. Antona Vratušo, ki potrjujejo karakter osebno pokončnega in odgovornega, do "drugačnih" tolerantnega intelektualca, politika in borca, svetovljana in domoljuba. Zahvaljujem se PAZU, da je posvetila primerno priložnost za osvetlitev življenjskega sporočila svojega rojaka ter dala spodbudo in vzgled mlajšim rodovom, da nadaljujejo plemenito poslanstvo rojaka dr. Antona Vratuše.